

TANDIRNAMELER*

Dr. Dogan KAYA

Bugün “Batıl itikat” olarak mütalaa ettiğimiz “Tandırname”yi Ziya Gökalp, halk arasında tahsilsiz kadınların ve bilgisiz kişilerin inandığı bayağı itikatlar ve bunlara bağlı bulunan ve içine büyücülüğün de karıştığı dini ayinler olarak nitelemektedir. Tandırnameye “Keçe Kitap” da¹ denilmektedir. Gökalp’e göre tandırname hükümleri, Uzak Doğu medeniyetinde esas olan inançlarla tatbikatın devamından ibarettir.²

Batıl inanış, Etnoloji Lexikon’da ise şöyle tanımlamaktadır:

“Bilimsel idraklere ya da muteber dinsel görüşlere uymayan doğaüstü olaylara ve yaratıklara inanmak ve inanmadan çıkan adetlerdir.”³ Batıl inanç Sedat Veyis Örnek’e göre şöyledir:

“Korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleneği bilmek arzusu ile tesadüfî benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlere inanan kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalardır.”⁴

Toplumların gelenek, dinî ve manevi kurumlarında ayrılık ve zıtlıklar mevcutken, tandirnamelerin gerek ana şekillerinde, gerekse temel düşüncelerinde pek çok benzerlik bulunmaktadır. Bu benzerliğin çıkış noktasını insanlığın ruhunda aramak lâzımdır.

Batıl inançların temelindeki sebepleri şu şekilde göstermemiz mümkündür.

a. *Psikolojik anlar*: Rudolf Trebitsch’e göre şu şekilde mütalaa edilmektedir. *Objenin adı* (Fadime Ana otu, Meryem Ana Otu, gibi isimler bizi o cisimden istifade yoluna götürür.), *sembolizm ve fikir çağrışımı, telkin ve kendi kendine telkin,*

b. Eşyanın mahiyetini ve tabiat kanunlarını bilmemek (Dizanterinin tedavi için kırmızı mum kullanmak gibi...),

c. Geleceği bilme arzusu

ç. Korku,

d. Cin, peri ve dev inancı,

e. Batıl inançlarla ilgili yayınlar (Gazete ve dergilerdeki el falı, yıldız falı, gelecek ay ve yıllara dair kehanetler)⁵

Büyü ve büyücülük de tandirnamelerin bir bölümünü oluşturmaktadır.

* Yayınlandığı yer: *Millî Folklor*, S. 14, Yaz 1992, s. 29-30.

¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, 1972, s. 98.

² Ziya Gökalp, a. g. e. s. 56.

³ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tedkiki*, Ankara 1966, s. 20.

⁴ Sedat Veyis Örnek a. g. e., s. 20.

⁵ Sedat Veyis Örnek a. g. e., s 15-19.

Büyünün temelini dinamist (kuvvet, kudret) dünya görüşü teşkil eder. Bunun tabii sonucu olarak da tabu (yasak) olan şeylerin zararından korunmak için birtakım tedbirlere başvurmak yolu da insani büyü ile ilgili pratiklere götürür. Bunların yanında animizm (ruhlara inanma) görüşü de büyü hazırlayan temel öğelerden biridir.

Büyü psikolojik sebepler sonucu da ortaya çıkar:

- a. Çaresizlik,
- b. Arzu,
- c. Evvelce bir rastlantı sonucu bir araya gelmiş olan bazı olaylar ve benzerlikleri,
- ç. Çağrışımlar,
- d. Analogik sonuçlara varma,
- e. Doğayı ve doğa kanunlarını bilmemek,
- f. Batıl inanmaların teorik durumlarından pratik durumlara geçişi,⁶

Bilinen yollarla elde edilemeyen şeylerin elde etmek, birisine zarar vermek, ya da tehlikeleri uzaklaştırmak ve onlardan korunmak için birtakım gizli kuvvetleri kullanarak tabiatı ve tabiat kanunlarını zorla etkileme işlemleri olarak tarif edebilecek büyü tekniği doğru gözlemlere dayanmaz. Başarısızlıkları sonunda tekniğini değiştirmeyi kabul etmeyip ya başarısızlık sebebini başka şeylerde arar, ya da biçim yönünden çeşitlemelere başvurur. Sihir tılsım bağlamak, bakıcılık, üfürükçülük, afsun gibi terimlerin hepsi büyü ile ilgilidir.

Bazı örnekler:

*Pişmiş yumurta ortadan ikiye bölünür. Şayet çukur olursa, ortası pişmemiş olursa kız, dolgun olursa erkek doğar.

*Doğumu kolaylaştırmak için tek tek kadının saçlarındaki örgüler açılır, düğmeleriyle kuşağı çözülür.

*Çocuğun düşmesini önlemek için kadının donuna kilit bağlanır.

*Yaşamayan çocuk için içinde Mehmet olan yedi evden gümüş toplanarak küpe yaptırılıp çocuğun kulağına takılır.

Geç yürüyen çocuk, bir sepet içine konulur ve yedi ev gezdirilir.

*Kısmet açılması için bahtı kapalı kızın ismi, evlenen bir kızın ayakkabısının içine yazılır.

*Güveyiyi bağlamak için dinî nikâh kıyıldığı sıra, bir kilit kilitlenir.

*Ölü yıkandığında altındaki yıkama tahtası oynadığında, başka biri daha ölür.

*"Ölümün aydınlığı evde kalsın." diye ölü evden çıkarılıp mezarlığa

⁶ Sedat Veyis Örnek a. g. e., s. 24-25.

götürüldüğü zaman, aynanın dış kısmı ölüden yana, parlak kısmı ise evden yana tutulur.

*Her insanın kendisine mahsus bir perisi vardır. Periler sahiplerinin kırklı olduğu zamanlarda azgınlaşarak tehlikeli olurlar. İki kırklı kadın rastlaştığında öpüşmezse, periler kavga eder ve kavga sonucu birisi ölür. Bu sebepten kırklı kadınlar birbirine rastladığı zaman, iğne değişir.

*Elinde siğil olan kimse elini kurbağanın kanı ile yıkarsa, siğilden kurtulur.

*Birisi öldüğü zaman, üzerine makas konulur. Şayet makas konmaz ve bu arada ölünün üzerinden bir kedi atarsa, ölünün ruhu cadı olur veya ölü hortlar. Bazen ölünün üzerine bıçak konulduğu da olur. Sebebi, ölünün şişmesini engellemektir.

Kesilen saç yere atılırsa, sahibinin başı ağrır.

Mahsulü kıt veren tarlaya at kafası gömülür.

Bir adam sabahlayın güneş doğmadan kır ata binerek bir dereden yedi defa geçerse, o adama artık büyü tesir etmez.⁷

İnsanların, hayvanların ve eşyaların perisi olduğu gibi evin de perisi vardır. Bu peri, evin temiz tutulmasını ister. O yüzden ev kadını buna azami dikkat gösterir. Buna göre, batıl itikatlar içinde, faydalı olanların da bulunduğu böylece ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, tandınameler doğum, çocuk, evlenme, ölüm, gibi olayları ile ilgili inanmalar, halk hekimliği, ev, vücudun uzuvları ve hayvanlarla ilgili nice inanışlar ihtiva eden hükümler toplamıdır. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, 1972, s. 98. Ziya Gökalp, a. g. e. s. 56. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tedkiki*, Ankara 1966, s. 20. Sedat Veyis Örnek a. g. e., s. 20. Sedat Veyis Örnek a. g. e., s 15-19. Sedat Veyis Örnek a. g. e., s. 24-25. Murat Uraz, *Türk Mitolojisi*, İstanbul. 1967. s. 109.

⁷ Murat Uraz, *Türk Mitolojisi*, İstanbul. 1967. s. 109.